

**FANLARARO YONDASHUVDA TALABALARDA AXBOROT MADANIYATINI
RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY-PEDAGOGIK ZARURIYATI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19186673>

Abdusamatova Hilola Odiljon qizi

Termiz davlat Muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti o'qituvchisi
+998 99 679 00 70, abdusamatovahilola@gmail.com

Annotatsiya

Globalizatsiya va raqamli transformatsiya sharoitida talabalarda axborot madaniyatini rivojlantirish pedagogik jihatdan dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Maqolada fanlararo yondashuv orqali axborot madaniyatini shakllantirish zaruriyati, uning ijtimoiy va kasbiy ahamiyati, shuningdek, ta'lim tizimida pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari talabalarda tanqidiy fikrlash, mustaqil izlash va axborotni amaliy qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali usullarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *axborot madaniyati, talaba, fanlararo yondashuv, pedagogik mexanizm, raqamli savodxonlik*

Аннотация

В условиях глобализации и цифровой трансформации развитие информационной культуры студентов остаётся педагогически актуальной проблемой. В статье анализируется необходимость формирования информационной культуры через междисциплинарный подход, её социальная и профессиональная значимость, а также методы совершенствования педагогических механизмов в системе образования. Результаты исследования демонстрируют эффективные способы развития у студентов навыков критического мышления, самостоятельного поиска информации и практического применения знаний.

Ключевые слова: *информационная культура, студент, междисциплинарный подход, педагогический механизм, цифровая грамотность*

Abstract

In the context of globalization and digital transformation, the development of students' information culture remains a pedagogically relevant issue. The article analyzes the necessity of shaping information culture through an interdisciplinary approach, its social and professional significance, as well as methods to improve pedagogical mechanisms in the education system. The research results demonstrate effective ways to develop students' critical thinking, independent information search, and practical application skills.

Keywords: *information culture, student, interdisciplinary approach, pedagogical mechanism, digital literacy*

KIRISH

O'zbekiston jamiyatida siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar ta'lim tizimini modernizatsiya qilishni talab qilmoqda. Axborot madaniyati talabalarning nafaqat akademik, balki kasbiy tayyorgarligida muhim omil hisoblanadi. Globalizatsiya va raqamli transformatsiya sharoitida axborot

ortiqchaligi, noto'ri ma'lumot xavfi, kasbiy kompetensiyalarning o'zgarishi va akademik halollikni ta'minlash ehtiyoji talabalarda axborot madaniyatini shakllantirishni dolzarb qiladi.

2. Axborot madaniyatini rivojlantirish zaruriyati

2.1 Axborot ortiqchaligi va noto'ri axborot xavfi: Talabalar ko'pincha ishonchsiz, tekshirilmagan yoki manipulyativ axborotlarga duch keladi. Tanqidiy tahlil qilish va axborotni saralash ko'nikmalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ta'lim sifatiga salbiy ta'sir qiladi.

2.2 Raqamli muhitda ta'limning ustuvorligi: Masofaviy va gibrid ta'lim talabalarni mustaqil axborot bilan ishlashga majbur qiladi. Shu sababli pedagogik mexanizmlarni yangilash zarurati ortadi.

2.3 Kasbiy kompetensiyalarning o'zgarishi: Zamonaviy mehnat bozori nafaqat bilimga, balki axborotni tez qidirish, qayta ishlash va amaliyotga tatbiq etish qobiliyatiga ega mutaxassislarni talab qiladi.

2.4 Akademik halollikni ta'minlash: Plagiat, manbalarga noto'ri murojaat qilish va sun'iy intellektdan noo'rin foydalanish holatlari axborot madaniyatining yetarli shakllanmaganligidan dalolat beradi.

2.5 Milliy va xalqaro ta'lim standartlariga moslashuv: Axborot-kommunikatsiya kompetensiyasi zamonaviy ta'lim standartlarida asosiy tayanch sifatida belgilangan, bu tizimli yondashuvni talab qiladi.

3. Axborot madaniyati tushunchasi va pedagogik ahamiyati

Axborot madaniyati zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarining asosiy kompetensiyalaridan biri sifatida shakllanmoqda. Uning mohiyati axborot bilan ishlash qobiliyatini, tanqidiy fikrlashni, mustaqil izlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Axborot madaniyatining asosiy komponentlarini quyidagicha tushuntirish mumkin:

1. Axborot – bu, ma'lumotlarni to'plash, tizimlash, tushuntirish va taqdim etish jarayoni bo'lib, insonning bilim olish va uni amaliy qo'llash faoliyatini ta'minlaydi. Axborot nafaqat ma'lumot manbai sifatida, balki qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish va ijtimoiy hamda kasbiy faoliyatni samarali yuritishda asosiy vosita sifatida ham xizmat qiladi.

2. Madaniyat – jamiyat va inson taraqqiyotining moddiy va ma'naviy yutuqlarini o'z ichiga oluvchi keng qamrovli tushuncha bo'lib, u shaxsning bilim, mahorat, axloqiy fazilat va ijtimoiy faoliyat ko'nikmalarini shakllantirish bilan chambarchas bog'liq. Madaniyat insonning jamiyatdagi o'rnini va uning axborot bilan ishlash qobiliyatini belgilaydi, shuningdek, kasbiy va shaxsiy rivojlanishga ta'sir ko'rsatadi.

3. Axborot madaniyati – bu, shaxsning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, axborotni mustaqil izlash, tahlil qilish va amaliy qo'llashni o'z ichiga olgan kompetensiya majmuasi sifatida qaraladi. Axborot madaniyati talabalarga:

o'axborotni to'g'ri baholash va saralash imkonini beradi;

oturli manbalardan olingan ma'lumotni tahlil qilish va ularni sintez qilish ko'nikmalarini shakllantiradi;

otanqidiy fikrlash orqali noaniq yoki manipulyativ axborotdan himoyalanihga yordam beradi;

o'axborotdan kasbiy va ijtimoiy faoliyatda samarali foydalanish imkonini yaratadi.

Shunday qilib, axborot madaniyati faqat texnologik ko'nikmalarni emas, balki shaxsning akademik, kasbiy va ijtimoiy jihatdan rivojlanishini ta'minlovchi kompleks ko'nikmalar majmuasini anglatadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot madaniyatini rivojlantirish nafaqat talabalarni zamonaviy kasbiy standartlarga moslashtirish, balki ularning hayotiy va ijtimoiy faoliyatini samarali boshqarishga tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi.

4. Fanlararo yondashuv va metodologik asoslar

Fanlararo yondashuv axborot madaniyatini rivojlantirish jarayonida muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Bu yondashuvning asosiy ahamiyati shundaki, axborot madaniyati faqat bir fan doirasida shakllanmaydi, balki turli fanlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan kompleks kompetensiyalarni talab qiladi. Misol uchun, informatika axborot texnologiyalari va raqamli vositalardan foydalanishni, sotsiologiya axborotni jamiyat kontekstida tahlil qilishni, psixologiya axborotni qabul qilish va qayta ishlash mexanizmlarini, iqtisod esa axborotni amaliy faoliyatda samarali qo'llashni o'rgatadi. Shu nuqtai nazardan, fanlararo yondashuv talabalarni axborot madaniyatining har tomonlama rivojlanishiga tayyorlaydi.

Axborot madaniyatini shakllantirish jarayoni quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Nazariy tayyorgarlik. Talabalarni axborot va media nazariyalari bilan tanishtirish, axborot oqimining xususiyatlari, manbalarning ishonchliligi va sifatini baholash metodlarini o'rgatish. Bu bosqich talabalarga axborot bilan ishlashda konseptual asoslarni beradi va ularning tanqidiy fikrlashini shakllantiradi.

2. Amaliy mashg'ulotlar. Talabalar axborot manbalarini tanlash, ularni tahlil qilish, sintez qilish va amaliy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Amaliy mashg'ulotlar nafaqat texnik qobiliyatlarni, balki axborotni baholash va unga mos strategiyalar ishlab chiqish ko'nikmalarini ham mustahkamlaydi.

3. Baholash va refleksiya. Talabalar o'z kompetensiyalarini baholash, xatolarni aniqlash va ularni tuzatish orqali o'qituvchilar tomonidan kuzatiladi. Refleksiya bosqichi talabalarning tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi, shuningdek pedagogik mexanizmlarning samaradorligini oshiradi.

Shunday qilib, fanlararo yondashuv talabalarni axborot madaniyatini kompleks tarzda shakllantirish, ularni zamonaviy mehnat bozori va ijtimoiy hayot talablariga moslashtirishda muhim rol o'ynaydi. Nazariy bilim, amaliy mashg'ulot va baholash-refleksiya jarayonlarini uyg'unlashtirish orqali talabalar nafaqat texnologik, balki ijtimoiy, akademik va kasbiy ko'nikmalarini samarali rivojlantira oladi.

5. Axborot madaniyatini rivojlantirish natijalari

Axborot madaniyatini rivojlantirish ta'lim jarayonida bir nechta muhim pedagogik maqsadlarni amalga oshirishga imkon beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bu jarayon quyidagi asosiy yo'nalishlarda samarali natija beradi:

1. Ta'lim samaradorligini oshirish. Talabalar axborot bilan ishlash ko'nikmalarini egallash orqali bilim olish jarayonini tezlashtiradi va uni chuqurlashtiradi. Axborot madaniyati talabalarga mustaqil izlanish, tahlil qilish va o'z bilimini amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi, bu esa o'qitish jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

2. O'quv-metodik ta'minotni modernizatsiya qilish. Axborot madaniyatini rivojlantirish jarayonida zamonaviy o'quv-metodik materiallar, elektron resurslar, media va raqamli texnologiyalar keng joriy etiladi. Bu esa o'quv jarayonini interaktiv, vizual va innovatsion shaklda tashkil etish imkonini yaratadi, shuningdek, talabalarni faol o'qishga rag'batlantiradi.

3. Talabalarda tanqidiy fikrlash va mustaqil izlash ko'nikmalarini rivojlantirish. Axborot madaniyati talabalarga turli manbalardan olingan ma'lumotni tahlil qilish, baholash va saralashni o'rgatadi. Shuningdek, tanqidiy fikrlash, argumentatsiya va mantiqiy mulohaza yuritish ko'nikmalari shakllanadi. Bu ko'nikmalar nafaqat akademik faoliyatda, balki kasbiy va ijtimoiy hayotda ham muhim ahamiyatga ega.

4. Ilmiy va huquqiy asoslarni mustahkamlash. Axborot madaniyati rivojlanishi bilan birga talabalar ilmiy va huquqiy me'yorlarni to'g'ri tushunish va ularga rioya qilishni o'rganadilar. Bu plagiats, noaniq ma'lumotlardan foydalanish va noto'g'ri manbalarga murojaat qilish kabi salbiy holatlarni kamaytiradi. Shu tariqa, axborot madaniyati ilmiy etikasi mustahkamlash va talabalarni mas'uliyatli axborot iste'molchisi sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, axborot madaniyatini rivojlantirish nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki talabalarning tanqidiy fikrlash, mustaqil izlanish va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

6. XULOSA VA TAVSIYALAR

Talabalarda axborot madaniyatini rivojlantirish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy jihatdan ham strategik ahamiyatga ega. Zamonaviy jamiyat va mehnat bozori talablariga javob beradigan mutaxassislar faqat bilimga ega bo'lib qolmay, balki axborotni mustaqil izlash, tahlil qilish va amaliy qo'llash ko'nikmalarini ham egallashlari zarur.

Fanlararo yondashuvni qo'llash orqali axborot madaniyati nafaqat turli fanlar (informatika, sotsiologiya, psixologiya, iqtisod) bilan uzviy bog'lanadi, balki talabalarning tanqidiy fikrlash, mantiqiy mulohaza yuritish va raqamli savodxonlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu orqali ularning kasbiy va akademik tayyorgarligi sezilarli darajada oshadi.

Shu munosabat bilan ta'lim muassasalarida axborot madaniyatini shakllantirish bo'yicha pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish, amaliy mashg'ulotlarni interaktiv va innovatsion vositalar bilan boyitish hamda baholash-refleksiya tizimini joriy etish tavsiya etiladi. Bu chora-tadbirlar talabalarning nafaqat bilim, balki zamonaviy kasbiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son farmoni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 22-avgustdagi PQ-357-son qarori
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-maydagi PF-6079-son farmoni
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son farmoni
5. Abdullayeva B.S. Fanlararo aloqadorlikning metodologik-didaktik asoslari (Ijtimoiy-gumanitar yo'nalishlardagi akademik litseylarda matematika o'qitish misolida): ped. fan. dokt. diss. avtoref. –T.: 2006. – 49 b.
6. Abduqodirov A.A. Bo'lajak o'qituvchilarning axborot kommunikatsiya texnologiyalariga oid kompetentligi // "Pedagogning shaxsiy va kasbiy axborot maydonini loyihalashda axborot kommunikatsiya texnologiyalariga oid kompetensiyalar" mavzusidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – T.: TDPU, 2015. 3 b.
7. Aripov A.N. va boshqalar. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari izohli lug'ati. – Toshkent, 2004. – 500 b.
8. Aripov M., Begalov B., Begimqulov Sh., Mamarajabov M.. Axborot texnologiyalari. – T.: Noshir, 2009. – 368 b.
9. Batorowska H. Information culture in the perspective of changes in education. Warszawa, Poland: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2009. (in Polish).